

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2021 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин	5
1.1. Відсутність працівника на роботі у зв'язку з самовільним використанням права на профспілкове навчання без оформлення додаткової відпустки для участі у такому навчанні є прогулом, а отже, може бути підставою для розірвання трудового договору за пунктом 4 статті 40 КЗпП України	5
1.2. Дострокове припинення дії трудового договору (контракту) з ініціативи працівника має наслідком його обов'язок щодо сплати роботодавцю грошового відшкодування, якщо це обумовлено та погоджено сторонами договору. Зазначене грошове відшкодування не є штрафом у розумінні статті 549 ЦК України, а є збитками, яких роботодавець зазнав у зв'язку із достроковим розірванням трудового договору	6
2. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	7
2.1. Виключення запису про батьківство є обставиною, що має істотне значення у розумінні частини другої статті 197 СК України, і, відповідно, є підставою для звільнення особи від сплати заборгованості за аліментами, яка утворилась за період, коли така особа була записана батьком дітей	7
2.2. Визначення місця проживання дітей із батьком, з яким вони безперервно проживали тривалий період в оточенні інших рідних їм людей, забезпечує їх розвиток у безпечному, спокійному і стійкому середовищі та не впливає на взаємини дітей із матір'ю, оскільки не позбавляє її прав і не звільняє від виконання батьківських обов'язків	9
2.3. Під час вирішення питання щодо внесення змін до актового запису про народження дитини і включення до нього відомостей про особу, яка за життя не змогла реалізувати свій намір про визнання батьківства у зв'язку із загибеллю до народження дитини, суд має враховувати право дитини знати свого батька та мати можливість реалізувати спадкові права	11
3. Спори, що виникають із житлових правовідносин	13
3.1. На поважність причин непроживання дитини у спірному житлі не впливає наявність у того з батьків, з ким вона фактично проживає, права власності на житло, оскільки наявність майнових прав у батьків дитини не може бути підставою для втрати її особистих житлових прав	13
3.2. Наявність неприязних стосунків між близькими родичами, які зареєстровані у квартирі, але не можуть проживати у ній у зв'язку зі створеними перешкодами, не є підставою для визнання особи такою, що втратила право користування цією квартирою	14
4. Спори, що виникають із земельних правовідносин	16
4.1. Сам по собі факт наявності в матеріалах справи актів з визначенням розміру збитків не дає підстав для висновку про доведеність позивачами	

завданих їм збитків (упущеної вигоди) та їх розміру, причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та збитками	16
5. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин	18
5.1. Законодавство не передбачає визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на нерухоме майно за померлим, оскільки у такому разі суд вирішуватиме питання про права особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності	18
5.2. Опублікування нотаріусом оголошення у пресі про відкриття спадщини без зазначення особи спадкоємця за заповітом (особливо коли такий спадкоємець не обізнаний про існування заповіту, оскільки не є родичем спадкодавця і не проживав з останнім) не може вважатись належним повідомленням або викликом спадкоємця до нотаріуса і є підставою для визначення додаткового строку для подання ним заяви про прийняття спадщини	19
6. Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно	20
6.1. Неможливість виділення частки квартири в натурі в окреме жиле приміщення та неприязні стосунки між співвласниками не є безумовними підставами для примусового припинення права власності на частку належного особі майна, якщо таке припинення завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї	20
6.2. Виділ частки у спірному майні, що належить на праві спільної часткової власності двом співвласникам, лише одному з них не допускається. У цьому випадку можливим є лише поділ спірного майна в натурі між його співвласниками, в результаті чого право спільної часткової власності на майно припиняється	22
7. Спори, що виникають із відшкодування шкоди	24
7.1. Самообмова, яка стала наслідком застосування до особи насильства, погроз чи інших незаконних заходів, у разі встановлення таких фактів слідчими органами, прокурором чи судом, не перешкоджає відшкодуванню шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконних дій органів досудового слідства та прокуратури	24
7.2. Невиконання страховиком свого обов'язку щодо подання інформації про укладений договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності до централізованої бази даних не зумовлює його нікчемність	26
8. Спори про захист честі, гідності та ділової репутації	27
8.1. Позовна вимога про вилучення інформації щодо особи, яка міститься у відкритому реєстрі національних публічних діячів України і на офіційному інтернет-сайті Верховної Ради України, є неналежним способом захисту	

у спорах про захист гідності, честі та ділової репутації, оскільки за своєю суттю є цензурою діяльності щодо певної особи	27
9. Справи окремого провадження	28
9.1. Не можливо встановити факт постійного проживання заявника на території України станом на 1991 рік на підставі доказів, які не містять інформації щодо такого проживання саме стосовно особи, яка безпосередньо звернулася із заявою про встановлення такого факту	28
9.2. Сама по собі відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи протягом трьох років у місці її постійного проживання, реєстрації не є підставою для оголошення цієї особи померлою	30
10. Питання процесуального права	31
10.1. Під час представництва особи, яка досягла 14 років, адвокат надає суду документи, що підтверджують повноваження на представництво (ордер, довіреність), без необхідності подання згоди батьків на укладення договору з таким адвокатом. При цьому суд не може вимагати пред'явлення договору про надання правової допомоги для підтвердження повноважень на представництво особи, яка досягла 14 років	31
10.2. Суд може зупинити провадження у справі у випадку перегляду судового рішення у подібних правовідносинах у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду, а не коли інша справа з подібними правовідносинами перебуває на розгляді Верховного Суду у складі колегії суддів судової палати	32
10.3. Питання про поворот виконання рішення не може розглядати суд апеляційної інстанції після прийняття постанови за результатами розгляду апеляційної скарги, оскільки таке питання не підлягає вирішенню в порядку ухвалення додаткового рішення	34
10.4. Державний реєстратор, зокрема і приватний нотаріус, не є належним відповідачем у справі про скасування рішення про державну реєстрацію права на нерухоме майно	35

1.Спори, що виникають із трудових правовідносин

1.1. Відсутність працівника на роботі у зв'язку з самовільним використанням ним права на профспілкове навчання без оформлення додаткової відпустки для участі у такому навчанні є прогулом, а отже, може бути підставою для розірвання трудового договору за пунктом 4 статті 40 КЗпП України

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до загальноосвітньої школи I-III ступенів № 10 Новокаховської міської ради Херсонської області, директора школи про скасування наказу, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд установив, що ОСОБА_1 працювала вчителем початкових класів у загальноосвітній школі, також була головою первинної організації вільної профспілки працівників освіти і науки України м. Нова Каховка у цій школі.

На звернення позивача до адміністрації школи про можливість направлення її для участі у профспілковому семінарі – навчанні, що був організований міською організацією вільної профспілки працівників освіти і науки м. Нова Каховка, їй було відмовлено. Із заявою про надання додаткової відпустки для участі у профспілковому навчанні до відповідача у встановленому порядку позивач не зверталася. ОСОБА_1 звільнено з роботи у зв'язку з відсутністю її на робочому місці відповідно до пункту 4 статті 40 КЗпП України.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів з огляду на таке.

У справі, яка переглядалася, позивач не заперечувала факт її відсутності на роботі, посилаючись на правомірність такої відсутності відповідно до положень статті 41 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», статтю 252 КЗпП України, згідно з якими на час профспілкового навчання працівникам, обраним до складу виборних профспілкових органів підприємства, установи, організації, надається додаткова відпустка тривалістю до 6 календарних днів із збереженням середньої заробітної плати за рахунок роботодавця.

Вирішуючи спір, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованих висновків про те, що із заявою про надання додаткової відпустки для участі у профспілковому навчанні до відповідача у встановленому порядку ОСОБА_1 не зверталася, її вимоги щодо звільнення від роботи у визначені дні не ґрунтуються на чинних правових нормах.

Таким чином, невихід на роботу в зв'язку з самовільним використанням позивачем права на профспілкове навчання є прогулом і така обставина може бути підставою для її звільнення.

Суди дійшли обґрунтованих висновків про те, що дотримання працівниками школи трудової дисципліни є однією з основних та важливих умов, яка забезпечує вказаному

навчальному закладу можливість виконувати свою статутну діяльність із надання освітніх послуг громадянам, статус голови первинної профспілкової організації не надає позивачу будь-яких законних преференцій при виконанні посадових обов'язків та положень Правил внутрішнього трудового розпорядку, у зв'язку із вчиненням нею прогулу без поважних причин відповідач правомірно реалізував свої обов'язки та права у питанні забезпечення трудової дисципліни у закладі освіти та звільнив позивача з роботи за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України з дотриманням загального порядку накладення дисциплінарного стягнення, за виключенням попереднього звернення за згодою до вказаних вище профспілкових органів, проте такий недолік було усунуто судами першої та апеляційної інстанцій і він не вплинув на правильність дій відповідача при звільненні позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 661/4981/19 (провадження № 61-18107св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98368232>

1.2. Дострокове припинення дії трудового договору (контракту) з ініціативи працівника має наслідком його обов'язок щодо сплати роботодавцю грошового відшкодування, якщо це обумовлено та погоджено сторонами договору. Зазначене грошове відшкодування не є штрафом у розумінні статті 549 ЦК України, а є збитками, яких роботодавець зазнав у зв'язку із достроковим розірванням трудового договору

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом компанії «INAVANTE, LLC» (США) до ОСОБА_1 про стягнення грошового відшкодування.

Суд установив, що між позивачем і ОСОБА_1 укладено трудовий договір строком на 3 роки, за умовами якого останній обійняв посаду розробника програмного забезпечення та зобов'язався виконувати трудові обов'язки, передбачені цим договором. До закінчення строку дії договору на електронну пошту виконавчого директора компанії «INAVANTE, LLC» надійшло повідомлення від ОСОБА_1 про дострокове припинення його роботи у компанії «INAVANTE, LLC». Відпрацювавши в компанії загалом приблизно 4,5 місяці, що становить період менше одного року з дня працевлаштування, ОСОБА_1 відповідно до умов трудового договору зобов'язаний був сплатити на користь компанії «INAVANTE, LLC» грошове відшкодування у розмірі 20 000,00 дол. США. Однак, ОСОБА_1 грошове відшкодування не сплатив.

Суди розглядали справу неодноразово.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, стягнув з відповідача на користь компанії «INAVANTE, LLC» (США) грошове відшкодування на виконання пункту 13 трудового договору.

Залишаючи без змін рішення судів, Верховний Суд зазначив таке.

Згідно з пунктом 12 частини першої статті 257 ЦПК України суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення суду іншої держави, якщо право укласти таку угоду передбачено

законом або міжнародним договором України, за винятком, коли така угода суперечить закону або міжнародному договору України, є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

Встановивши, що позивач вже звертався до Округного суду округу Кук, Іллінойс, однак справу було визнано закритою і недійсною, без збереження за позивачем права пред'явлення позову за тією самою підставою, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що спір підлягає розгляду Вінницьким міським судом Вінницької області, оскільки укладена сторонами угода про передачу спору на вирішення суду іншої держави не може бути виконана.

Встановивши також, що відповідач вирішив припинити дію трудового договору з позивачем до кінця першого року роботи, за що має сплатити останньому грошове відшкодування, обумовлене та погоджене сторонами у трудовому договорі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для стягнення з ОСОБА_1 на користь компанії «INAVANTE, LLC» (США) грошового відшкодування.

Верховний Суд звернув увагу на те, що зазначене грошове відшкодування не є штрафом у розумінні статті 549 ЦК України, а є збитками, яких роботодавець зазнав у зв'язку із достроковим розірванням трудового договору (стаття 22 ЦК України). Тобто компанія «INAVANTE, LLC» (США) оплатила ОСОБА_1 робочу візу Н-1В, переліт із України до США, англomовні курси та інші витрати, що пов'язані із виконанням останнім своїх трудових обов'язків, включаючи проживання і пересування працівника.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 127/26268/18 (провадження № 61-3377св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98391577>

2. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

2.1. Виключення запису про батьківство є обставиною, що має істотне значення у розумінні частини другої статті 197 СК України, і, відповідно, є підставою для звільнення особи від сплати заборгованості за аліментами, яка утворилась за період, коли така особа була записана батьком дітей

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про звільнення від сплати аліментів на утримання дітей та заборгованості за аліментами.

Суд установив, що ОСОБА_2 на час реєстрації шлюбу з ОСОБА_1 мала двох неповнолітніх дітей: ОСОБА_6 та ОСОБА_7. Після одруження ОСОБА_1 звернувся до органів РАЦС із заявою про визнання батьківства стосовно дітей, у зв'язку з чим були внесені відповідні зміни в актові записи про народження дітей і зазначено позивача як їх батька. Після розірвання шлюбу за рішенням суду з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 стягнуто аліменти на утримання дітей у розмірі 1/3 частини всіх видів його заробітку (доходу) щомісячно.

Рішенням суду в іншій справі встановлено біологічне батьківство іншої особи щодо неповнолітніх дітей ОСОБА_6 та ОСОБА_7, виключено відомості щодо позивача як про батька дітей з актових записів про народження дітей.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, частково задовольнив позовні вимоги ОСОБА_1, звільнивши його від сплати аліментів на утримання дітей ОСОБА_6 та ОСОБА_7, а також від сплати заборгованості, яка виникла за період, починаючи з дня ухвалення рішення суду про оспорювання батьківства до дня ухвалення рішення про звільнення ОСОБА_1 від сплати аліментів; у решті позову відмовив.

Верховний Суд скасував рішення судів в частині відмови у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про звільнення від сплати заборгованості за аліментами з огляду на таке.

Відповідно до частини другої статті 197 СК України повне або часткове звільнення платника аліментів від сплати заборгованості за аліментами можливе лише за його позовом і лише тоді, коли заборгованість виникла у зв'язку із його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення (наприклад, у зв'язку із перебуванням платника аліментів у лавах Збройних Сил України, тяжким матеріальним становищем тощо).

Ця норма не встановлює конкретного, вичерпного переліку обставин, які можуть бути підставою для звільнення від сплати заборгованості за аліментами.

Питання про те, чи мають обставини, на які посилається платник аліментів, істотне значення, у кожному конкретному випадку вирішує суд.

У справі, яка переглядалася, ОСОБА_1 посилався як на обставину, яка має істотне значення для звільнення його від сплати заборгованості за аліментами, на те, що судовим рішенням встановлено батьківство іншої особи та виключено з актових записів про народження дітей відомості про нього як батька дітей.

Аліментний обов'язок позивача був заснований на факті батьківства, а виключення відомостей про батька з актових записів про народження дітей у зв'язку з тим, що він не є біологічним батьком дітей, підтверджує, що ОСОБА_1 не є (і, відповідно, ніколи не був) батьком дітей.

Наслідком ухвалення судом рішення про виключення з актових записів про народження дітей відомостей про позивача як батька дітей є, зокрема, відсутність у позивача від самого початку існування спірних правовідносин обов'язку утримання дітей, адже за змістом положень статті 180 СК України обов'язок утримання дитини несуть лише її батьки.

Отже, виключення запису про батьківство позивача є обставиною, що має істотне значення у розумінні частини другої статті 197 СК України, і, відповідно, є підставою для звільнення його від сплати заборгованості за аліментами, яка утворилась за період, коли він був записаний батьком дітей.

За таких обставин суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов помилкових висновків про відмову в позові ОСОБА_1 про звільнення від сплати заборгованості за аліментами, яка утворилась до ухвалення судом рішення про оспорювання батьківства.

При цьому Верховний Суд наголосив, що звільнення позивача від сплати заборгованості за аліментами не призведе до порушення якнайкращих інтересів дітей, оскільки рішенням суду в іншій справі встановлено біологічне батьківство ОСОБА_8 щодо дітей, який за положеннями статті 180 СК України зобов'язаний утримувати дітей до досягнення ними повноліття.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 477/1165/20 (провадження № 61- 19171св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98482911>

2.2. Визначення місця проживання дітей із батьком, з яким вони безперервно проживали тривалий період в оточенні інших рідних їм людей, забезпечує їх розвиток у безпечному, спокійному і стійкому середовищі та не впливає на взаємини дітей із матір'ю, оскільки не позбавляє її прав і не звільняє від виконання батьківських обов'язків

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Служба у справах дітей виконавчого комітету міської ради м. Кропивницького, про визначення місця проживання дітей та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визначення місця проживання дітей.

Суд установив, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, від якого мають дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4. Дочка ОСОБА_4 має інвалідність з дитинства у зв'язку із двосторонньою сенсоневральною глухотою, а дочка ОСОБА_3 має двосторонню сенсоневральну туговухість І-ІІ ступеня. Після припинення шлюбних відносин між сторонами і розірвання шлюбу діти залишилися проживати з матір'ю ОСОБА_1 у м. Новомиргород, де відвідували школу-інтернат, яка враховує фізичні особливості дітей. Пізніше діти почали мешкати з батьком, у ОСОБА_1 від іншого шлюбу народилася дитина. За висновком виконавчого комітету міської ради визнано доцільним визначити місце проживання малолітніх дітей з батьком ОСОБА_2.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1, задовольнив зустрічний позов і визначив місце проживання ОСОБА_3 та ОСОБА_4 разом із батьком ОСОБА_2.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, зробивши такі правові висновки.

Законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Судовий розгляд сімейних спорів, які стосуються інтересів дитини, є особливо складним, оскільки в його процесі вирішуються не лише спірні питання між батьками та іншими особами, а визначається доля дитини, а тому результат судового розгляду має бути спрямований на захист найкращих інтересів дитини.

Суд встановив, що під час бесіди зі спеціалістом служби у справах дітей дівчатка повідомили, що однаково позитивно сприймають і матір, і батька, бажають спілкуватися з обома.

Матеріально-побутове забезпечення обох батьків, їхнє ставлення до дітей, позитивні характеристики з місця роботи свідчать, що кожен із батьків здатний створити умови для розвитку та виховання дітей, забезпечуючи їхні особливі потреби, пов'язані з вадами слуху.

Після розірвання шлюбу батьків діти проживали з матір'ю, а батько на підставі судового рішення сплачував аліменти на їх утримання, з липня 2017 року діти стали жити з батьком, а мати сплачує аліменти згідно із судовим рішенням.

Вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків стосовно дитини та висновки органу опіки та піклування. Однак найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на оцінці всіх обставин у сукупності.

Таким чином, при вирішенні таких спорів доцільно та правильно керуватися виключно інтересами дитини, судам передусім потрібно впевнитися, що саме той з батьків, на чію користь буде прийнято рішення, створить для дитини належні умови для її морального, духовного та фізичного розвитку.

Суди першої та апеляційної інстанцій, урахувавши інтереси малолітніх дітей, їх психологічний стан та особливості фізичного розвитку, права та інтереси на гармонійний розвиток та належне виховання, а також дотримуючись балансу між інтересами дітей, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в їх інтересах, дійшли обґрунтованого висновку про визначення місця проживання дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4 з батьком ОСОБА_2, оскільки це відповідає найкращому забезпеченню інтересів дітей.

Суди взяли до уваги висновки виконавчого комітету міської ради, яким визнано за доцільне визначити місце проживання малолітніх дітей із батьком.

Також апеляційний суд урахував, що після того, як діти стали проживати з батьком, позивачка уклала інший шлюб, однак немає доказів того, що діти добре знайомі з її новим чоловіком. Проживання дітей, які мають особливі потреби, з малознайомою сторонньою людиною може становити ризики для їхньої душевної рівноваги.

Доводи про те, що відповідач не в змозі, з огляду на протилежну стать, малолітній вік та особливості розвитку дівчат, піклуватися про їхній фізичний, духовний і моральний розвиток, є необґрунтованими. Діти проживають із батьком в оточенні рідних людей жіночої статі: баби, тітки, двоюрідної сестри, які можуть забезпечити достатній догляд за дівчатками.

Визначення місця проживання дітей із батьком не впливатиме на їхні взаємини з матір'ю, оскільки не позбавляє її прав і не звільняє від виконання батьківських обов'язків.

Скасування судових рішень про визначення місця проживання дітей із батьком, з яким вони проживають тривалий період, може призвести до негативних наслідків

і непередбачуваних психологічних травм для дітей, а тому не відповідає їхнім інтересам щодо зростання у передбачуваній емоційно стабільній атмосфері.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 404/3499/17 (провадження № 61- 9074св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98548332>

2.3. Під час вирішення питання щодо внесення змін до актового запису про народження дитини і включення до нього відомостей про особу, яка за життя не змогла реалізувати свій намір про визнання батьківства у зв'язку із загибеллю до народження дитини, суд має враховувати право дитини знати свого батька та мати можливість реалізувати спадкові права

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, Шевченківського районного у м. Запоріжжі відділу державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Запорізькій області (далі – відділ РАЦС), треті особи: Орган опіки та піклування районної адміністрації Запорізької міської ради по Шевченківському району, П'ята Запорізька державна нотаріальна контора, про встановлення батьківства та визнання права власності в порядку спадкування.

Звертаючись до суду, ОСОБА_1 зазначала, що перебувала у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_2, але проживала з ОСОБА_4, від якого народила дитину. В актовому записі про її народження батьком дитини зазначено ОСОБА_2, оскільки дитина була народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу між ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Після смерті ОСОБА_4 відкрилась спадщина, на яку, як спадкоємець першої черги, має право його біологічна донька ОСОБА_5. На підставі зазначеного позивач просила суд встановити факт, що батьком дитини є ОСОБА_4; зобов'язати відділ РАЦС виключити відомості з актового запису про народження дитини про батька дитини ОСОБА_2 та замінити його новим – ОСОБА_4; змінити по батькові, прізвище дитини; визнати за нею право власності на будинок у порядку спадкування після смерті ОСОБА_4.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, встановив факт, що батьком ОСОБА_5 є померлий ОСОБА_4. Також внесено до актового запису про народження зміни по батькові дитини, її батьком зазначено ОСОБА_4. Визнано за ОСОБА_5 право власності на S частину житлового будинку у порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_4.

Верховний Суд скасував рішення у частині задоволення позову про встановлення факту батьківства, змінив рішення у частині задоволення позову про виключення відомостей з актового запису про народження дитини і залишив рішення без змін у частині вирішення позовних вимог про визнання права власності ОСОБА_5 на спадкове майно, зазначивши таке.

Встановлюючи факт, що ОСОБА_4 є батьком ОСОБА_5 на підставі статті 315 ЦК України, суди не врахували, що згідно з нормами статей 7, 8, 10 СК України застосування норм цивільного законодавства допускається, якщо особисті немайнові відносини не врегульовані СК України. Разом із тим спірні правовідносини щодо встановлення факту батьківства за рішенням суду урегульовані статтею 130 СК України.

Передумовою звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства є запис про батька дитини за вказівкою матері. Проте дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя (частина друга статті 122 ЦК України). Враховуючи, що ОСОБА_5 народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, її батьком у свідоцтві про народження зазначено ОСОБА_2.

Матеріали справи не містять відомостей, а позивач не довела, що запис про батька дитини ОСОБА_5 вчинено за її вказівкою за правилами статті 135 СК України. Відсутність даних про те, чи було зроблено запис про батька дитини малолітньої ОСОБА_5 за вказівкою матері виключає можливість задоволення заяви про встановлення факту батьківства щодо померлого ОСОБА_4, з яким мати дитини не перебувала у шлюбі, на підставі статті 130 СК України.

Задовольняючи вимогу ОСОБА_1 про виключення відомостей з актового запису про народження дитини щодо батька дитини, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, керувався тим, що спірні правовідносини урегульовані нормами ЦПК України.

Проте суди не врахували, що відповідно до статті 138 СК України вимога матері про виключення запису про її чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство. При цьому у СК України не урегульовано вирішення питання щодо вказаної вимоги матері у разі смерті особи, яка повинна подати заяву про своє батьківство.

Заявляючи позов, ОСОБА_1 зазначала, що ОСОБА_4 заяву про своє батьківство стосовно ОСОБА_5 не подавав, оскільки загинув до народження дитини, однак за життя своєю поведінкою визнавав своє батьківство щодо ненародженої дитини, якою була вагітна ОСОБА_1.

Колегія суддів дійшла висновку, що поведінка ОСОБА_4 за життя свідчить про визнання ним батьківства відносно дитини ОСОБА_5 та намір подати заяву про визнання батьківства щодо неї, який він не зміг реалізувати у зв'язку із загибеллю до народження дитини.

За таких обставин, враховуючи те, що концепція статті 138 СК України спрямована на можливість жінки, яка народила дитину у шлюбі, оспорити батьківство свого чоловіка шляхом пред'явлення позову про виключення запису про нього як батька дитини з актового запису про народження дитини, Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій у частині виключення запису про ОСОБА_2 з актового запису про народження ОСОБА_5 і внесення відомостей про ОСОБА_4 як про її батька.

Верховний Суд взяв до уваги право ОСОБА_5 знати свого батька та можливість реалізувати спадкові права, а також беручи за основу римську максиму *lurasanguinis nulloiure civilidirimi possunt* (жодні встановлення цивільного права не можуть скасувати права, що випливають із кровної спорідненості), дійшов висновку про необхідність внесення змін до актового запису про народження дитини, що і зробили суди першої та апеляційної інстанцій.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 336/1357/16-ц (провадження № 61- 1452св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646234>

3. Спори, що виникають із житлових правовідносин

3.1. На поважність причин непроживання дитини у спірному житлі не впливає наявність у того з батьків, з ким вона фактично проживає, права власності на житло, оскільки наявність майнових прав у батьків дитини не може бути підставою для втрати її особистих житлових прав

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про вселення, заборону чинити перешкоди у користуванні житлом.

Суд установив, що ОСОБА_1 є дочкою відповідача, особою з інвалідністю з дитинства, фактично проживала з відповідачем як член його сім'ї з часу свого народження до часу припинення її матір'ю ОСОБА_3 сімейних відносин із відповідачем. ОСОБА_1 разом із матір'ю переїхала до іншого місця проживання. У подальшому ОСОБА_2 у порядку приватизації отримав свідоцтво про право власності на житло і не визнавав права його дочки на користування квартирою.

Суд першої інстанції задовольнив позов ОСОБА_1, вселив її до спірної квартири, зобов'язав ОСОБА_2 не чинити перешкоди позивачу у вселенні та у користуванні квартирою.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції з огляду на те, що після досягнення 18 років гарантії збереження права на користування житлом у позивача як повнолітньої особи припинилися, на час звернення до суду вона не вчинила жодних дій, спрямованих на реальну зміну свого місця постійного проживання, тому втратила право користування спірним майном як особа, що вибула на інше постійне місце проживання.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції, навівши таке обґрунтування.

На час вибуття зі спірного житла позивач була малолітньою особою та особою з інвалідністю, яка самотійно не могла визначати своє місце проживання, тому суд першої інстанції обґрунтовано вважав, що за нею збереглося право на користування

житлом за місцем проживання її батька, незважаючи на факт зміни постійного місця проживання.

Оскільки малолітня дитина не може самостійно обирати місце свого проживання, тому факт її непроживання у спірній квартирі не є безумовною підставою для позбавлення дитини права користування цим житлом. Крім того, право користування житлом у дитини виникає на підставі факту її народження.

Не впливає на поважність причин непроживання дитини у спірному житлі наявність у того з батьків, з ким вона фактично проживає, права власності на житло, оскільки наявність майнових прав у батьків дитини не може бути підставою для втрати її особистих житлових прав. Визначальним у цьому випадку є забезпечення найкращих інтересів дитини.

Втрата триваючих зв'язків позивача зі спірним житлом відбулася не через її волевиявлення, оскільки ОСОБА_1, була неповнолітньою дитиною, через припинення фактичних шлюбних відносин батьків проживала з матір'ю. Після досягнення 14 років позивач не могла скористатися своїм правом на вибір та зміну постійного місця проживання через існування судового спору, наявність у неї інвалідності та недосягнення повнолітнього віку. Водночас у ОСОБА_1 зберігся намір ставитися до спірного жилого приміщення як до свого місця проживання, про що свідчить той факт, що, досягнувши повноліття, вона зареєструвала своє місце проживання у спірній квартирі. Крім того, суди встановили факт чинення перешкод відповідачем у користуванні житлом позивачу, яка намагалася вселитися до спірної квартири та зверталася до правоохоронних органів з метою захисту порушених прав.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 554/3289/20 (провадження № 61-2951св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98298895>

3.2. Наявність неприязних стосунків між близькими родичами, які зареєстровані у квартирі, але не можуть проживати у ній у зв'язку зі створеними перешкодами, не є підставою для визнання особи такою, що втратила право користування цією квартирою

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Деснянська районна в м. Києві державна адміністрація, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, про визнання особи такою, що втратила право користування житлом та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, треті особи: Деснянська районна в м. Києві державна адміністрація, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, про усунення перешкод у користуванні житлом шляхом вселення.

Суд установив, що спірним житловим приміщенням є квартира, яка надана ОСОБА_1 на сім'ю з п'яти осіб, зокрема позивача та її дітей – третіх осіб у справі ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, які зареєстровані в квартирі по теперішній час. Під час

перебування у шлюбі сина позивача ОСОБА_3 з ОСОБА_4 у них народилась дочка ОСОБА_2, яка зареєстрована в спірній квартирі. Після розірвання шлюбу між ОСОБА_3 з ОСОБА_4 у ОСОБА_1 і ОСОБА_2 склалися неприязні стосунки і відповідач не проживає у спірній квартирі тривалий час.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1, задовольнив зустрічний позов ОСОБА_2 та зобов'язав вселити її до квартири.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду та ухвалив нове рішення, яким позовні вимоги ОСОБА_1 задовольнив і визнав ОСОБА_2 такою, що втратила право користування квартирою; зустрічний позов ОСОБА_2 залишив без задоволення.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду і залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

У справах про визнання наймача або члена його сім'ї таким, що втратив право користування жилим приміщенням (стаття 71 ЖК Української РСР), необхідно з'ясовувати причини відсутності відповідача понад встановлені строки. У разі їх поважності (перебування у відрядженні, у осіб, які потребують догляду, внаслідок неправомірної поведінки інших членів сім'ї тощо) суд може продовжити цей строк.

Вичерпного переліку таких поважних причин житлове законодавство не встановлює, у зв'язку з чим указане питання вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням конкретних обставин справи.

Верховний Суд звернув увагу на те, що при тимчасовій відсутності за особою продовжує зберігатися намір ставитися до жилого приміщення як до свого постійного місця проживання, тому при розгляді позову про визнання особи такою, що втратила право на жилу площу, суд повинен ретельно дослідити обставини, які мають значення для встановлення причин довготривалої відсутності, а також ставлення відповідача до спірного житла.

З урахуванням норм житлового права та практики ЄСПЛ Верховний Суд дійшов висновку про те, що принцип пропорційності втручання у право особи на користування житлом шляхом визнання її такою, що втратила право користування житловим приміщенням, не буде порушено у випадку, якщо особа тривалий час не проживає у спірному житловому приміщенні без поважних причин, не ставиться до нього, як до свого постійного місця проживання, тому не має з ним достатніх триваючих зв'язків.

Визнаючи ОСОБА_2 такою, що втратила право користування квартирою, апеляційний суд виходив із того, що матеріали справи містять докази на підтвердження факту відсутності ОСОБА_2 понад встановлені статтею 71 ЖК Української РСР строки у жилому приміщенні без поважних причин, проте не звернув уваги на те, що непроживання ОСОБА_2 у спірній квартирі протягом тривалого часу було зумовлено саме наявністю у неї перешкод з боку ОСОБА_1.

Місцевий суд встановив, що сторонами не оспорується факт існування конфлікту між ними щодо питання користування спірною квартирою. Одночасно звертаючись із зустрічним позовом, ОСОБА_2 посилялася на те, що після досягнення 18 років вона неодноразово зверталася до ОСОБА_1 з проханням надати можливість проживати у квартирі, зокрема брати участь в її утриманні, але остання кожного разу відмовляла.

Суд першої інстанції встановив факт існування перешкод у ОСОБА_2 в користуванні спірною квартирою, тому його висновок про необхідність усунення перешкод шляхом вселення та відсутність підстав для визнання її такою, що втратила право користування житловим приміщенням, є правильним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 754/15542/19 (провадження № 61- 6752св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98705105>

4. Спори, що виникають із земельних правовідносин

4.1. Сам по собі факт наявності в матеріалах справи актів з визначенням розміру збитків не дає підстав для висновку про доведеність позивачами завданих їм збитків (упущеної вигоди) та їх розміру, причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та збитками

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрошанс» (далі – ТОВ «Агрошанс», товариство) до ОСОБА_1 про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та відшкодування збитків, заподіяних неналежним виконанням умов договору оренди землі, та за зустрічним позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Агрошанс» про визнання недійсним і скасування договору оренди земельної ділянки, зобов'язання вчинити певні дії.

Звертаючись до суду з позовом, позивач зазначав про те, що між сторонами укладено договір оренди земельної ділянки. ОСОБА_1 самовільно засіяла земельну ділянку, створивши умови, за яких ТОВ «Агрошанс» не могло посіяти на земельній ділянці соняшник, як наслідок, позивач не доотримав насіння соняшника. На вимогу добровільно сплатити збитки ТОВ «Агрошанс» відповідь не отримало.

ОСОБА_1 звернувся до ТОВ «Агрошанс» із зустрічним позовом про визнання недійсним і скасування договору оренди земельної ділянки, оскільки не надавала згоди на укладення договору оренди строком на 10 років, як зазначало товариство.

Місцевий суд зобов'язав ОСОБА_1 не чинити перешкоди ТОВ «Агрошанс» у користуванні спірною земельною ділянкою, стягнув з ОСОБА_1 на користь товариства збитки; у задоволенні зустрічного позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог і відмовив у позові ТОВ «Агрошанс» про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та відшкодування збитків.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Аналіз статей 525, 651 ЦК України та статті 31 Закону України «Про оренду землі» свідчить про те, що законодавець допускає можливість розірвання договору оренди

землі в односторонньому порядку у разі, якщо це передбачено умовами такого договору.

У пунктах 37 і 38 договору оренди землі визначено випадки припинення договору, зокрема однією з умов розірвання договору в односторонньому порядку є письмова заява. Цей пункт договору є чинним та у встановленому законом порядку недійсним не визнано.

Апеляційний суд установив, що ОСОБА_1 рекомендованим листом надіслала ТОВ «Агрошанс» письмову заяву про розірвання в односторонньому порядку договору оренди, яке товариство отримало.

Відповідно до статті 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування.

Вирішуючи позови про відшкодування збитків власника землі та землекористувачам, суди повинні мати на увазі, що згідно зі статтями 156, 157 ЗК України відшкодування збитків здійснюється органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадянами та юридичними особами, які використовують земельні ділянки і діяльність яких обмежує права власників та землекористувачів.

Наявність обґрунтування можливості отримання прибутку не є підставою для його стягнення. Стягнення збитків у вигляді упущеної вигоди є одним із видів цивільно-правової відповідальності. Для застосування такої міри відповідальності потрібна наявність усіх елементів складу цивільного правопорушення, а саме: протиправної поведінки, збитків, причинного зв'язку між протиправною поведінкою боржника та збитками і вини. За відсутності хоча б одного з цих елементів цивільна відповідальність не настає.

Сам по собі факт наявності в матеріалах справи актів з визначенням розміру збитків не дає підстав для висновку про доведеність позивачами завданих їм збитків (упущеної вигоди) та їх розміру, причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та збитками.

На підтвердження розміру збитків у вигляді неодержаного доходу ТОВ «Агрошанс» надало складений ним облік витрат і калькулювання собівартості вирощування соняшника, а також довідку про недоотриманий прибуток. Районна державна адміністрація затвердила акт перевірки та визначила розмір збитків без відображення Методики визначення розміру шкоди, а сам акт не містить жодних розрахунків, що стали підставою для визначення суми збитків.

Таким чином, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відсутність передбачених законом підстав для задоволення позову ТОВ «Агрошанс».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 394/710/17 (провадження № 61-6814св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98454271>

5. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин

5.1. Законодавство не передбачає визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на нерухоме майно за померлим, оскільки у такому разі суд вирішуватиме питання про права особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання права власності на майно.

Звертаючись до суду, ОСОБА_1 зазначала про те, що вона і відповідачі є спадкоємцями першої черги за законом після смерті їх батька ОСОБА_4 та матері ОСОБА_5. Спадковим майном, на яке відкрилася спадщина, є житловий будинок, який належав ОСОБА_4 на праві власності, яке не зареєстровано.

Після смерті ОСОБА_4 дружина померлого ОСОБА_5 та один із синів померлого ОСОБА_2 прийняли спадщину, свідоцтво про право на спадщину вони не оформили. Таким чином, частка ОСОБА_5 у спадковому майні становила 3/4 частини будинку, частка ОСОБА_2 – 1/4 частини будинку.

Спадкоємцями першої черги за законом на спадщину після смерті матері ОСОБА_5 є позивач і ОСОБА_2, ОСОБА_3 спадщину не прийняв. Позивач вважала, що їй як спадкоємцю першої черги після смерті матері ОСОБА_5 належить 3/8 частки спірного будинку.

Суд першої інстанції визнав за ОСОБА_1 право власності на 1/4 частку житлового будинку.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду, визнав за ОСОБА_1 право власності у порядку спадкування за законом на 3/8 частки житлового будинку, за ОСОБА_2 – на 5/8 частки будинку.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Встановивши, що спірний житловий будинок збудований батьками сторін під час шлюбу у 1977 році, відповідач факту спільності майна не заперечував, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що житловий будинок належав подружжю на праві спільної сумісної власності у рівних частках, тому після смерті ОСОБА_4 відкрилася спадщина на 1/2 частку житлового будинку, однак спадкоємці спадщину не оформляли. ОСОБА_1 та ОСОБА_2 після смерті ОСОБА_5 подали заяви про прийняття спадщини, оскільки є спадкоємцями 3/4 частки спірного житлового будинку після її смерті. Оскільки ОСОБА_1 у встановлений законом строк звернулася із заявою про прийняття спадщини, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що позивач є спадкоємцем першої черги після смерті ОСОБА_5 та має право в порядку спадкування за законом на 3/8 частки житлового будинку, а ОСОБА_2 – на 5/8 його частки.

Верховний Суд зауважив, що доводи касаційної скарги про те, що позивач не надала доказів, що померлій ОСОБА_5 виділялася частка у майні подружжя, тому після смерті ОСОБА_4 відповідач та його мати вступили в управління спадковим

майном, не заслуговують на увагу, оскільки для оформлення права на спадщину закон не вимагає рішення суду про визначення частки спадкодавця.

Визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на нерухоме майно за померлим не узгоджується з вимогами чинного законодавства, оскільки у такому разі судом буде вирішено питання про права особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 346/5216/18 (провадження № 61-3050св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646390>

5.2. Опублікування нотаріусом оголошення у пресі про відкриття спадщини без зазначення особи спадкоємця за заповітом (особливо коли такий спадкоємець не обізнаний про існування заповіту, оскільки не є родичем спадкодавця і не проживав з останнім) не може вважатись належним повідомленням або викликом спадкоємця до нотаріуса і є підставою для визначення додаткового строку для подання ним заяви про прийняття спадщини

26 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до міської ради м. Кропивницького, ОСОБА_2, неповнолітньої ОСОБА_3, третя особа – приватний нотаріус Кропивницького міського нотаріального округу, про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Звертаючись до суду, ОСОБА_1 зазначала про те, що за життя ОСОБА_6 склав заповіт, відповідно до якого заповів їй належну йому на праві власності земельну ділянку. Після смерті спадкодавця при зверненні до нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом їй було відмовлено у зв'язку з пропуском нею строку для прийняття спадщини.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1 про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, визначив ОСОБА_1 додатковий строк, достатній для подання нею заяви про прийняття спадщини, яка відкрилася внаслідок смерті ОСОБА_6.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Правила частини третьої статті 1272 ЦК України про надання додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини можуть бути застосовані, якщо: 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви; 2) ці обставини визнані судом поважними.

Необізнаність спадкоємця про наявність заповіту є поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини.

Відповідно до положень статті 63 Закону України «Про нотаріат» нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

Апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про наявність у позивача об'єктивних труднощів для своєчасного прийняття спадщини за заповітом після смерті ОСОБА_6, оскільки вона не є родичкою спадкодавця, не проживала з останнім, про існування заповіту дізналась вже після спливу шестимісячного строку, встановленого для подання заяви про прийняття спадщини.

Крім того, опублікування нотаріусом оголошення у пресі про відкриття спадщини без зазначення особи спадкоємця за заповітом (особливо коли такий спадкоємець не обізнаний про існування заповіту) не може вважатись належним повідомленням або викликом спадкоємця до нотаріуса, оскільки жодним чином не дає можливості спадкоємцю, який не знає про заповіт, зрозуміти про виникнення у нього права на спадщину та можливість його реалізувати.

Суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що позовні вимоги підлягають задоволенню, оскільки ОСОБА_1 довела наявність перешкод, які впливали на своєчасність подання заяви до нотаріальної контори щодо прийняття спадщини за заповітом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 липня 2021 року у справі № 405/7058/19 (провадження № 61- 18000св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98705102>

6. Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно

6.1. Неможливість виділення частки квартири в натурі в окреме жиле приміщення та неприязні стосунки між співвласниками не є безумовними підставами для примусового припинення права власності на частку належного особі майна, якщо таке припинення завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Орган опіки та піклування Корюківської районної державної адміністрації Чернігівської області, про припинення права власності на 1/3 частку квартири, стягнення грошової компенсації її вартості, визнання права власності на 1/3 частку квартири та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про встановлення порядку користування квартирою.

Суд установив, що ОСОБА_1 є власником 2/3 частки квартири, власником іншої 1/3 частки квартири – ОСОБА_2. ОСОБА_1 проживає у квартирі разом із неповнолітньою дитиною, між сторонами у справі склалися неприязні стосунки щодо порядку користування спільною квартирою, яку за висновком експертизи поділити неможливо.

Місцевий суд відмовив у позові ОСОБА_1, задовольнив зустрічний позов, встановивши певний порядок користування квартирою.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду, задовольнив позов ОСОБА_1, припинив право власності ОСОБА_2 на 1/3 частку квартири, стягнувши на його користь з ОСОБА_1 грошову компенсацію за припинену частку в спірному майні, та визнав за ОСОБА_1 право власності на 1/3 частку квартири. У задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2 до ОСОБА_1 відмовив.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення місцевого суду з огляду на таке.

Припинення права на частку має відбуватися, якщо таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Тобто можливе порушення інтересів як самого співвласника, так і членів його сім'ї буде перешкодою для задоволення позову про припинення права на частку. Висновок про істотність шкоди, яка може бути завдана співвласнику, вирішується в кожному конкретному випадку, з урахуванням обставин справи та особливостей об'єкта, який є спільним майном. Ця умова спрямована на запобігання порушення інтересів співвласника та членів його сім'ї. Оскільки мається на увазі недопущення порушення прав та інтересів співвласника, то суд при розгляді справи повинен перевіряти, чи не будуть порушені інтереси й заподіяна шкода (майнова або немайнова) внаслідок припинення права на частку.

Суд першої інстанції врахував, що припинення права власності на належну ОСОБА_2 частку у спірній квартирі нанесе істотної шкоди останній, оскільки у цьому випадку буде порушений принцип рівності прав співвласників. Припинення права власності на частку завдасть істотної шкоди, враховуючи реєстрацію і відсутність іншого житла у неповнолітньої дитини ОСОБА_2. Разом із цим запропонований ОСОБА_2 порядок користування спірною квартирою з урахуванням жилої площі спірної квартири та її планування не суперечитиме належним сторонам часткам і встановлення співвласникам порядку користування житлом з виділенням конкретних приміщень у натурі не припиняє права спільної часткової власності, оскільки такі частини не перетворюються в об'єкт самостійної власності кожного з них.

Апеляційний суд зазначав, що ОСОБА_2 добровільно погіршила свої житлові умови, оскільки під час судового розгляду за власним бажанням припинила своє право власності на житловий будинок шляхом його безоплатного відчуження на користь іншої особи. Разом із цим суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що відчуження ОСОБА_2 належного їй на праві власності майна, яке не є спірним, не суперечить нормам ЦК України, обставини такого відчуження не є предметом дослідження судом у цій справі, а істотність порушеного права у зв'язку з позбавленням права власності на майно не пов'язана з наявністю у неї іншого житла.

Неможливість виділення частки квартири в натурі в окреме жите приміщення та неприязні стосунки між співвласниками не є безумовними підставами для примусового припинення права власності на частину належного особі майна, якщо таке припинення завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

Апеляційний суд дійшов висновку про те, що припинення права власності ОСОБА_2 на належну їй 1/3 частку спірної квартири відповідатиме принципу пропорційності

переслідуваній меті у розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Верховний Суд звернув увагу на те, що у спірних правовідносинах права ОСОБА_2 як власника 1/3 частки спірного майна захищені і статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд першої інстанції встановив, що припинення права власності на належну ОСОБА_2 частку у спірній квартирі завдасть істотної шкоди останній, оскільки у цьому випадку буде порушений принцип рівності прав співвласників, а правовий режим спільної часткової власності враховує інтереси всіх її учасників і забороняє обмеження прав одних учасників за рахунок інших та дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову про припинення права власності ОСОБА_2 на 1/3 частку квартири.

Верховний Суд констатував, що належна ОСОБА_2 частка у спірному майні (1/3) не є незначною. У натурі така частка не може бути виділена, проте можливо співвласникам майна визначити порядок його користування, оскільки квартира складається із двох ізольованих кімнат, розмір яких відповідає часткам сторін. Тобто спільне користування є можливим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 736/659/19 (провадження № 61-4489св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98548203>

6.2. Виділ частки у спірному майні, що належить на праві спільної часткової власності двом співвласникам, лише одному з них не допускається. У цьому випадку можливим є лише поділ спірного майна в натурі між його співвласниками, в результаті чого право спільної часткової власності на майно припиняється

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про виділ в натурі частки в спільній частковій власності, визначення порядку користування земельною ділянкою.

Суд установив, що ОСОБА_1 належить S частка в праві спільної часткової власності на житловий будинок. Власником іншої S частки в праві спільної часткової власності на цей будинок є ОСОБА_2. Висновком експертизи встановлена технічна можливість виділу позивачу з житлового будинку кімнат і господарських будівель, а також запропоновано сторонам варіанти визначення порядку користування земельною ділянкою, на якій розташований житловий будинок.

Місцевий суд відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, задовольнив позов частково, виділивши ОСОБА_1 в натурі S частку будинку та визначивши порядок користування земельною ділянкою.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, змінив рішення суду першої інстанції, виклавши його мотивувальну частину в такій редакції.

Спільна часткова власність завжди відзначається множинністю суб'єктів та єдністю об'єкта. Кожен учасник спільної часткової власності володіє не часткою

майна в натурі, а часткою в праві власності на спільне майно в цілому. Ці частки є ідеальними й визначаються відповідними процентами від цілого чи у дробовому вираженні.

Згідно з частинами першою, другою статті 364 ЦК України співвласник має право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності.

Відповідно до статті 367 ЦК України майно, що є у спільній частковій власності, може бути поділене в натурі між співвласниками за домовленістю між ними. У разі поділу спільного майна між співвласниками право спільної часткової власності на нього припиняється.

Разом з тим поняття «поділ» та «виділ» не є тотожними. При поділі майно, що знаходиться в спільній частковій власності, поділяється між усіма співвласниками, і правовідносини спільної часткової власності припиняються. При виділі частки правовідносини спільної часткової власності, як правило, зберігаються, а припиняються лише для співвласника, частка якого виділяється. Винятком з цього правила є ситуація, коли майно належить на праві спільної часткової власності двом співвласникам, і тоді має місце поділ спільного майна.

Тобто, поділ спільного майна відрізняється від виділу частки співвласника або припинення його права на частку в спільному майні однією суттєвою ознакою - у разі поділу майна право спільної часткової власності на нього припиняється.

Розглядаючи справу, суди першої та апеляційної інстанцій не врахували, що спірне майно належить на праві спільної часткової власності двом співвласникам, у зв'язку з чим виділ частки в цьому майні лише для позивача є неможливим, а можливим є поділ цього майна між сторонами в натурі, у разі якого право спільної часткової власності на нього припиняється.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 пред'явила позовні вимоги саме про виділ належної їй частки в праві спільної часткової власності на житловий будинок за правилами статті 364 ЦК України та визначення порядку користування земельною ділянкою між співвласниками відповідно до часток у житловому будинку. Позовних вимог про поділ будинку між сторонами в натурі в порядку статті 367 ЦК України позивач не заявляла.

Установивши, що спірний житловий будинок належить на праві спільної часткової власності двом співвласникам, апеляційний суд не врахував, що виділ частки в цьому майні лише для позивача є неможливим, у зв'язку з чим дійшов помилкового висновку про наявність підстав для часткового задоволення позову ОСОБА_1. Суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову в позові, однак помилився щодо мотивів такої відмови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 310/7011/17 (провадження № 61- 7153св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98765058>

7. Спори, що виникають із відшкодування шкоди

7.1. Самообмова, яка стала наслідком застосування до особи насильства, погроз чи інших незаконних заходів, у разі встановлення таких фактів слідчими органами, прокурором чи судом, не перешкоджає відшкодуванню шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконних дій органів досудового слідства та прокуратури

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державної казначейської служби України, Головного управління Державної казначейської служби України у Львівській області, Управління Державної казначейської служби України у м. Червонограді Львівської області, прокуратури Львівської області, Головного управління Національної поліції у Львівській області про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Суд установив, що кримінальне провадження про обвинувачення ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 125 КК України, закрито з нереабілітуючих підстав, а вироком місцевого суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, ОСОБА_1 виправдано в частині обвинувачення у зґвалтуванні ОСОБА_4 у зв'язку з відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 152 КК України.

Суд першої інстанції задовольнив позов ОСОБА_1, стягнув з Державної казначейської служби України за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом списання коштів з єдиного казначейського рахунку на користь ОСОБА_1 моральну шкоду, вважаючи доведеним факт спричинення позивачеві внаслідок протиправних дій органів досудового розслідування та прокуратури такої шкоди, оскільки ОСОБА_1 протягом 63 місяців перебував під слідством та був виправданий судом.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення місцевого суду з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, встановлено, що кримінальне переслідування стосовно позивача тривало 5 років 3 місяці 10 днів.

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою лише у випадках вчинення незаконних дій, вичерпний перелік яких охоплюється частиною першою статті 1176 ЦК України, а саме: у випадку незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт.

Суд правильно встановив, що спірні правовідносини між сторонами виникли з підстав неправомірних дій органів досудового слідства та прокуратури шляхом незаконного порушення кримінальної справи щодо позивача, тримання його під вартою, тривале перебування під слідством і судом та притягнення до кримінальної відповідальності.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд апеляційної інстанції виходив із того, що ОСОБА_1 під час досудового розслідування шляхом самообмови перешкоджав з'ясуванню істини, даючи завідомо неправдиві показання, і не має права на відшкодування шкоди.

Верховний Суд зауважив, що під час розгляду та дослідження цього питання суд повинен урахувати причини, які спонукали особу до самообмови. Самообмова, яка стала наслідком застосування до особи насильства, погроз чи інших незаконних заходів, не перешкоджає відшкодуванню шкоди. При цьому факт насильства, погроз та інших незаконних заходів має бути встановлений слідчими органами, прокурором чи судом.

Тобто самообмова, яка виключає відшкодування шкоди, має бути добровільною, завідомо неправдивою, мати на меті перешкодити з'ясуванню істини та бути зафіксованою в матеріалах справи.

Верховний Суд звернув увагу на те, що під час розгляду спірних правовідносин необхідно надавати оцінку тому, чи була самообмова добровільною. Установивши добровільність такої самообмови, суд має оцінити виконання слідством свого обов'язку щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, оскільки визнання обвинуваченим своєї вини не має переваги порівняно з іншими доказами, воно може бути покладено в основу вироку лише при підтвердженні сукупністю інших доказів у справі.

Апеляційний суд, відмовляючи у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1, не врахував, що належні і допустимі докази того, що він як підозрюваний, обвинувачений чи підсудний надавав завідомо неправдиві показання з метою переконати органи попереднього слідства і суд у тому, що саме ним здійснено злочин, який він у дійсності не вчиняв, та що такими діями він перешкоджав з'ясуванню істини у справі, не зафіксовані у матеріалах справи. Крім того, у виправдальному вироку суду ОСОБА_1 виправдано у скоєнні кримінального правопорушення у зв'язку з відсутністю в його діяннях складу кримінального правопорушення.

Водночас суд першої інстанції, встановивши, що позивач перебував під слідством та судом 63 місяці, виходячи з принципу співмірності, зважаючи на засади верховенства права, вимоги розумності, виваженості і справедливості, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 459/928/19 (провадження № 61-2091св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432922>

7.2. Невиконання страховиком свого обов'язку щодо подання інформації про укладений договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності до централізованої бази даних не зумовлює його нікчемність

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «АРКС» (далі – ПАТ «СК «АРКС») до ОСОБА_1 про стягнення майнової шкоди.

Суд установив, що між ПАТ «СК «АРКС» та ОСОБА_2 укладено договір добровільного страхування наземного транспорту, відповідно до умов якого було застраховано транспортний засіб «Volkswagen». У результаті дорожньо-транспортної пригоди за участю автомобіля «Volkswagen», яким керував ОСОБА_2, та автомобіля «Toyota», яким керував ОСОБА_1, ці автомобілі зазнали механічних пошкоджень. Відповідач визнав свою вину у вчиненні ДТП.

ПАТ «СК «АРКС» здійснив страхову виплату на ремонт автомобіля, проте при зверненні до страхової компанії винуватця пригоди щодо стягнення цих коштів виявилось, що страховий поліс винуватця не зареєстрований в централізованій базі даних.

Звертаючись до суду з позовом до ОСОБА_1 як винуватця ДТП та на підтвердження вимог щодо обов'язку винної особи відшкодувати спричинену шкоду позивач надав виписку (довідку) МТСБУ, що страховий поліс є недійсним.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, суди не врахували, що сторони в заявах по суті справи визнавали укладення договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, зокрема позивач визнавав цю обставину в позові та здійснив страхову виплату.

Також суди не звернули уваги на те, що спростування презумпції правомірності правочину відбувається тоді: коли недійсність правочину прямо встановлена законом (тобто має місце його нікчемність); якщо він визнаний судом недійсним, тобто існує рішення суду, яке набрало законної сили. До спростування презумпції правомірності правочину всі права, набуті сторонами за ним, можуть безперешкодно здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню.

Законодавець не пов'язує нікчемність договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності з неподанням страховиком інформації про укладені договори до централізованої бази даних. Тобто невиконання страховиком свого обов'язку щодо подання інформації про укладений договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності до централізованої бази даних не зумовлює його нікчемність.

Суди в оскаржених судових рішеннях застосували норми права без урахування висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі

№ 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18), відповідно до яких страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, згідно зі статтями 3 і 5 вказаного Закону реалізує право вимоги, передбачене статтями 993 ЦК України та 27 Закону України «Про страхування», шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність».

ПАТ «СК «АРКС» має право звернутися з позовом до ПАТ «СК «НОВА» (страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність). Тому оскаржені судові рішення належить скасувати та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 759/24061/19 (провадження № 61- 8593св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98765019>

8. Спори про захист честі, гідності та ділової репутації

8.1. Позовна вимога про вилучення інформації щодо особи, яка міститься у відкритому реєстрі національних публічних діячів України і на офіційному інтернет-сайті Верховної Ради України, є неналежним способом захисту у спорах про захист гідності, честі та ділової репутації, оскільки за своєю суттю є цензурою діяльності щодо певної особи

14 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Громадської організації «Центр протидії корупції» (далі – ГО «Центр протидії корупції») про захист честі, гідності та ділової репутації.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 зазначав про те, що у мережі «Інтернет» у відкритому Реєстрі національних публічних діячів України (далі – Реєстр) розміщена інформація щодо нього та створено досье національного публічного діяча, проте з 2017 року він не є національним публічним діячем, а з 2014 року склав повноваження народного депутата України. Проте Служба фінансового моніторингу України включила Реєстр до Методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу фінансових операцій публічних діячів, що ускладнює взаємодію таких осіб із банками та іншими фінансовими установами. Тому просив зобов'язати відповідача спростувати інформацію шляхом вилучення даних щодо нього в мережі «Інтернет» у Реєстрі.

Місцевий суд задовольнив позов, визнав інформацію недостовірною і зобов'язав ГО «Центр протидії корупції» спростувати інформацію шляхом вилучення спірних даних із Реєстру, оскільки ОСОБА_1 вже не є національним публічним діячем.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у задоволенні позову в зв'язку з тим, що розміщена інформація не порушує прав позивача, а стосується періоду, коли він був народним депутатом України.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

У статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено, що кожен має право на свободу вираження поглядів.

Відповідно до частини другої статті 63 Закону України «Про вибори народних депутатів» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, інформація, що міститься у документах, поданих до Центральної виборчої комісії для реєстрації кандидатів, є відкритою.

У статтях 3, 4, 6 Декларації про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації, схваленої 12 лютого 2004 року Комітетом Міністрів Ради Європи, зазначено, що політичні діячі підлягають ретельному громадському контролю.

Спірна інформація не є недостовірною та не порушує прав ОСОБА_1, тому не є предметом судового захисту. Ця інформація дійсна та достовірна, не порочить честь, гідність та ділову репутацію позивача.

Зміст позовних вимог, викладених у позовній заяві, не містить жодних конкретних посилань на те, яку саме інформацію (висловлювання), поширену в Реєстрі, варто визнати недостовірною й такою, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію особи.

Розміщена в Реєстрі інформація стосується періоду, коли ОСОБА_1 був народним депутатом (грудень 2012 року – листопад 2014 року). Крім того, аналогічна за змістом інформація міститься на офіційному сайті Верховної Ради України.

Доводи позивача про те, що визначення його національним публічним діячем ускладнює йому взаємодію з банками та іншими фінансовими установами, не спростовують правильність висновків суду апеляційної інстанції, оскільки не є предметом розгляду у справі про захист честі, гідності та ділової репутації.

Крім того, Верховний Суд зазначав про те, що такий спосіб судового захисту, як вилучення певної інформації щодо особи не відповідає змісту її позовних вимог і по суті є цензурою діяльності щодо неї.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 липня 2021 року у справі № 757/14418/20-ц (провадження № 61- 4424св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98454238>

9. Справи окремого провадження

9.1. Не можливо встановити факт постійного проживання заявника на території України станом на 1991 рік на підставі доказів, які не містять інформації щодо такого проживання саме стосовно особи, яка безпосередньо звернулася із заявою про встановлення такого факту

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа – Управління Державної міграційної служби України в Чернігівській області, про встановлення факту постійного проживання на території України.

Суд установив, що ОСОБА_1 народилася в м. Збараж Збараського району Тернопільської області. Ніжинським міським відділом Управління Державної міграційної служби України в Чернігівській області ОСОБА_1 відмовлено у видачі

паспорта громадянина України через відсутність підтвердження її реєстрації з 1991 року на території України.

Місцевий суд відмовив у задоволенні заяви ОСОБА_1 через те, що зазначені ОСОБА_1 обставини про її проживання станом на серпень 1991 року на території Криму, тобто України, не підтверджені жодним доказом.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, задовольнив заяву та встановив факт того, що ОСОБА_1 станом на 24 серпня 1991 року проживала на території України у зв'язку з тим, що вона навчалася в Кольчугинській середній школі Сімферопольського району, в 1990 році пройшла курси машинопису при Будинку культури УВС м. Сімферополь, а її мати станом на лютий 1991 року працювала палатною санітаркою в неврологічному відділенні Кримської обласної клінічної лікарні.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення місцевого суду з огляду на таке.

Для оформлення набуття громадянства України за територіальним походженням особа, яка постійно проживала до 24 серпня 1991 року на території, що стала територією України відповідно до Закону України «Про правонаступництво України», або на інших територіях, що входили під час постійного проживання особи до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) (частина перша статті 8 Закону), подає документи, передбачені підпунктами «а» – «в» пункту 24 Порядку провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, а також документ, що підтверджує факт постійного проживання особи на зазначених територіях.

У разі відсутності документів, що підтверджують факт постійного проживання чи народження особи до 24 серпня 1991 року на відповідній території для оформлення набуття громадянства України відповідно до пункту 44 Порядку подається відповідне рішення суду.

Суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність ОСОБА_1 належними та допустимими доказами факту постійного проживання на території України станом на 24 серпня 1991 року.

Верховний Суд вважав за необхідне зазначити про те, що працевлаштування матері заявника ОСОБА_1 станом на лютий 1991 року палатною санітаркою у неврологічному відділенні Кримської обласної клінічної лікарні не може бути беззаперечним доказом проживання заявника на території України, оскільки станом на 1991 рік вона була повнолітньою.

Надана ОСОБА_1 довідка Кольчугинської середньої школи також не може бути доказом факту проживання заявника на території України станом на 1991 рік, оскільки містить інші періоди її навчання у цій школі.

Також не є належним доказом акт обстеження матеріально-побутових умов проживання сім'ї/особи, оскільки не свідчить про факт проживання заявника у спірний період.

Верховний Суд звернув увагу на те, що не можливо встановити факт постійно проживання заявника на території України станом на 1991 рік на підставі доказів, які не містять інформації щодо такого проживання саме стосовно особи, яка безпосередньо звернулася із заявою про встановлення такого факту.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 740/4027/20 (провадження № 61- 3965св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646240>

9.2. Сама по собі відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи протягом трьох років у місці її постійного проживання, реєстрації не є підставою для оголошення цієї особи померлою

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа - Кропивницький районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Дніпро), про оголошення особи померлим.

Суд установив, що заявник та особа, яку він просив оголосити померлою, – ОСОБА_2, є рідними братами. З 2002 року відомостей щодо місця перебування ОСОБА_2 немає. ОСОБА_1 неодноразово звертався із заявами до Кіровоградського районного відділення поліції Кропивницького відділу поліції з надання допомоги у встановленні місця знаходження брата, оскаржував бездіяльність Кіровоградського районного відділення поліції, Кропивницького відділу поліції до Генеральної прокуратури України. Відомості про перетинання державного кордону України ОСОБА_2 також відсутні.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні заяви про оголошення ОСОБА_2 померлим.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Громадянин може бути оголошений в судовому порядку померлим у разі встановлення обставин, на підставі яких суд робить вірогідне припущення про смерть громадянина.

Системний аналіз частини першої статті 306 ЦПК України дозволяє дійти висновку про те, що сама по собі відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи протягом трьох років у місці її постійного проживання не є підставою для оголошення цієї особи померлою. Суд повинен мати достатні належні та допустимі докази для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина.

Тобто особливістю цієї категорії справ є те, що висновок суду про оголошення фізичної особи померлою ґрунтується на юридичному припущенні смерті особи (правова презумпція).

При розгляді справ цієї категорії судам необхідно з'ясувати, чи може бути відсутність особи умисною, тобто чи не переховується вона від правоохоронних органів з метою уникнення юридичної відповідальності.

Відсутність безумовних доказів або суперечність у доказах на підтвердження обставин, що надаються заявником та/або заінтересованими особами, унеможливорює оголошення особи померлою.

При цьому заявник не спростував наявні у справі докази, зокрема інформацію Головного управління Національної поліції в Кіровоградській області, а також показання свідків про те, що ОСОБА_2 з 2002 року виїхав до Російської Федерації або на заробітки.

Ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні заяви ОСОБА_1 про оголошення його рідного брата померлим, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про те, що заявником не надано доказів для встановлення обставин, на підставі яких можливо б було зробити вірогідне припущення про смерть ОСОБА_2, оскільки в заяві до суду заявник лише констатував факт відсутності з братом будь-якого зв'язку та відомостей про місце його перебування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 390/1443/19-ц (провадження № 61- 6659св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235631>

10. Питання процесуального права

10.1. Під час представництва особи, яка досягла 14 років, адвокат надає суду документи, що підтверджують повноваження на представництво (ордер, довіреність), без необхідності подання згоди батьків на укладення договору з таким адвокатом. При цьому суд не може вимагати пред'явлення договору про надання правової допомоги для підтвердження повноважень на представництво особи, яка досягла 14 років

16 червня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи – ОСОБА_2, Києво-Святошинська районна державна адміністрація Київської області, про видачу обмежувального припису.

Місцевий суд залишив без розгляду заяву неповнолітнього ОСОБА_1 про видачу обмежувального припису стосовно матері, оскільки заяву подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності.

Адвокат в інтересах заявника оскаржив ухвалу суду в апеляційному суді, який повернув апеляційну скаргу через те, що адвокат не додав до неї договір про надання правової допомоги, а ордер не є достатнім доказом на підтвердження його повноважень як представника неповнолітньої особи.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду та передав справу на розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Ордер, який виданий адвокатом і містить його підпис, є належним документом, що підтверджує повноваження на представництво особи, зокрема на подання та підписання апеляційної скарги від імені заявника.

Не відповідає правильному застосуванню норм процесуального права висновок про обов'язковість надання для підтвердження повноважень адвоката як представника одночасно з ордером договору про надання правової допомоги, оскільки ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката.

З огляду на зміст частини першої статті 26 Закону України «Про адвокатуру» ордер може бути оформлений, зокрема, адвокатом лише на підставі вже укладеного договору. Крім того, адвокат несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а так само за умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, установлених договором про надання правничої допомоги (стаття 400-1 КК України).

Суд апеляційної інстанції не врахував, що неповнолітня особа, яка досягла 14-річного віку, може укласти договір з адвокатом виключно за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників, але відсутність такої згоди не нівелює правових наслідків укладення договору та наділення адвоката повноваженнями на представництво, крім випадків визнання такого договору недійсним у судовому порядку.

У випадку представництва в суді малолітньої особи адвокат повинен надати суду докази наявності згоди її батьків на укладення договору про надання правничої допомоги. Представляючи особу, яка досягла 14 років, адвокат надає суду документи, що підтверджують повноваження на представництво (ордер, довіреність), без необхідності подання згоди батьків на укладення договору з таким адвокатом. При цьому суд не може вимагати пред'явлення договору про надання правової допомоги для підтвердження повноважень на представництво особи, яка досягла 14 років.

Також Верховний Суд звернув увагу на статті 4, 5 Європейської конвенції про здійснення прав дітей, які визначають право дитини подавати особисто або через інших осіб чи органи клопотання про призначення спеціального представника під час розгляду судовим органом справ, що стосуються її у випадках, коли внутрішнє законодавство позбавляє суб'єктів батьківської відповідальності права представляти дитину в результаті виникнення у них конфлікту інтересів з останньою.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 червня 2021 року у справі № 369/13467/20 (провадження № 61-18623св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98267310>

10.2. Суд може зупинити провадження у справі у випадку перегляду судового рішення у подібних правовідносинах у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду, а не коли інша справа з подібними правовідносинами перебуває на розгляді Верховного Суду у складі колегії суддів судової палати

21 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження

справу за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди. У позові позивач просила стягнути з Державного бюджету України шляхом списання Державною казначейською службою України коштів з Єдиного казначейського рахунку на користь ОСОБА_1 моральну шкоду, заподіяну терористичним актом, що призвів до каліцтва, ушкодження здоров'я.

Місцевий суд частково задовольнив позов, стягнув із Державного бюджету України на користь позивача моральну шкоду, завдану терористичним актом, на підставі статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Апеляційний суд відкрив провадження у справі, проте пізніше на підставі пункту 10 частини першої статті 252 ЦПК України зупинив його до закінчення перегляду в касаційному порядку Верховним Судом іншої справи за подібних правовідносин за позовом особи до Держави Україна про відшкодування шкоди.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду та направив справу до апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що у провадженні Верховного Суду перебуває справа, правовідносини в якій є подібними до правовідносин у справі, яка переглядається, що є підставою для застосування пункту 10 частини першої статті 252 ЦПК України.

Тлумачення цієї норми свідчить про те, що суд може зупинити провадження у справі лише у випадку перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (у іншій справі) у касаційному порядку: а) палатою; б) об'єднаною палатою; в) Великою Палатою Верховного Суду та прийняття ними справи до свого провадження. При цьому така підстава для зупинення провадження у справі застосовується у тому разі, коли на розгляді перебуває справа, за наслідками перегляду якої Верховний Суд може прийняти постанову, у якій міститься правовий висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об'єднана палата, що передала справу на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати (частина друга статті 416 ЦПК України).

Зупиняючи провадження у справі, суд апеляційної інстанції не врахував, що справа, до закінчення розгляду якої в касаційному порядку зупинено провадження у справі, що переглядається, перебувала на розгляді Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, а не палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду, що виключало можливість зупинення провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі № 265/2189/20 (провадження № 61- 14007св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98585613>

10.3. Питання про поворот виконання рішення не може розглядати суд апеляційної інстанції після прийняття постанови за результатами розгляду апеляційної скарги, оскільки таке питання не підлягає вирішенню в порядку ухвалення додаткового рішення

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «ОТП Факторинг Україна» (далі – ТОВ «ОТП Факторинг Україна»), про встановлення факту проживання однією сім'єю, визнання права власності в порядку спадкування за законом.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 просив встановити факт проживання однією сім'єю понад п'ять років та визнати право власності на квартиру в порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_3.

ТОВ «ОТП Факторинг Україна» звернулося до суду із заявою про ухвалення додаткової постанови, в якій просило в порядку повороту виконання рішення місцевого суду поновити в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно записи про іпотеку та обтяження на спірну квартиру, а також скасувати запис про право власності ОСОБА_1 на цю квартиру.

Місцевий суд встановив факт проживання ОСОБА_1 та померлого ОСОБА_3 однією сім'єю понад п'ять років до часу відкриття спадщини. Визнав за ОСОБА_1 право власності на квартиру в порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_3. Припинив іпотеку в Державному реєстрі іпотек на спірну квартиру та зняв заборону відчуження на неї в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у позові ОСОБА_1, а пізніше – відмовив у задоволенні заяви ТОВ «ОТП Факторинг Україна» про ухвалення додаткової постанови.

ТОВ «ОТП Факторинг Україна» оскаржило в касаційного порядку постанову апеляційного суду про відмову у задоволенні заяви ТОВ «ОТП Факторинг Україна» про ухвалення додаткової постанови.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до статті 270 ЦПК України визначено, що суд, який ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення у випадках, якщо: стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення; суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати; судом не вирішено питання про судові витрати; суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 цього Кодексу.

Разом з тим норма статті 444 ЦПК України передбачає, якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішено судом відповідно до частин першої-третьої цієї статті, заява відповідача про поворот виконання рішення розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції дійшов обгрунтованого висновку, що питання про поворот виконання рішення не може розглядатися судом після прийняття постанови за результатами розгляду апеляційної скарги, оскільки таке питання не підлягає вирішенню в порядку ухвалення додаткового рішення, тоді як процесуальний закон передбачає можливість вирішення питання про поворот виконання рішення судом першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 201/8079/19 (провадження № 61-4621св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646413>

10.4. Державний реєстратор, зокрема і приватний нотаріус, не є належним відповідачем у справі про скасування рішення про державну реєстрацію права на нерухоме майно

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Києво-Святошинського районного нотаріального округу Київської області, треті особи: Товариство з обмеженою відповідальністю «Петрівський квартал» (далі – ТОВ «Петрівський квартал»), Управління державної реєстрації Головного територіального управління юстиції у Київській області, про визнання протиправним, скасування рішення про державну реєстрацію права власності.

Суд установив, що між ТОВ «Петрівський квартал» (продавець) та ОСОБА_1 (покупець) укладений договір купівлі-продажу майнових прав на квартиру, відповідно до якого продавець зобов'язується передати у власність покупця, а покупець зобов'язується прийняти у власність майнові права на квартиру та оплатити ціну таких прав у порядку та на умовах, визначених договором. У зв'язку з тим, що позивач не в повному обсязі виконав умови договору щодо сплати ціни майнових прав, ТОВ «Петрівський квартал» направило повідомлення про розірвання договору в односторонньому порядку. Приватним нотаріусом Києво-Святошинського районного нотаріального округу Київської області здійснено державну реєстрацію права власності за ТОВ «Петрівський квартал» на квартиру.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позивач не оспорював правомірність дій ТОВ «Петрівський квартал» щодо реєстрації квартири та правомірність розірвання договору купівлі-продажу майнових прав на неї. Звертаючись до державного реєстратора щодо реєстрації права власності на спірну квартиру, ТОВ «Петрівський квартал» надало документи, необхідні для державної реєстрації прав власності.

Верховний Суд змінив мотивувальну частину судових рішень, зазначивши таке.

У справі, яка переглядалася, позивач заявив вимогу про визнання протиправним, скасування рішення про державну реєстрацію права власності до приватного нотаріуса.

Зміст і характер правовідносин між учасниками справи, встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини справи підтверджують, що спір у позивача

виник саме з ТОВ «Петрівський квартал» про право власності на квартиру та правомірності дій ТОВ «Петрівський квартал» щодо реєстрації за ним такого права. Проте, як правильно зазначено судами, позовних вимог до ТОВ «Петрівський квартал» позивач не заявляв.

Фізична особа, яка досягла повноліття, у цивільному процесі може бути стороною саме як така особа, а не як нотаріус, державний реєстратор тощо.

Таким чином, позовна вимога про визнання незаконною та скасування державної реєстрації права власності на квартиру не може бути звернена до приватного нотаріуса, якого позивач визначив відповідачем.

Державний реєстратор, зокрема і приватний нотаріус, зобов'язаний виконати рішення суду щодо скасування державної реєстрації речового права або його обтяження незалежно від того, чи був цей реєстратор залучений до участі у справі третьою особою, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, чи не був залучений.

За таких обставин суд повинен був відмовити у задоволенні позову ОСОБА_1 у зв'язку з неналежним суб'єктним складом відповідачів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 369/14294/17 (провадження № 61-1759св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98267486>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2021 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду/ Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д.Д. Луспеник/ Київ, 2021. стор. 36

¹**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua